

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КАРНАВАЛ: ТРАДИЦІЇ І СУЧАСНІСТЬ.

Олександр КУРОЧКІН,

Київський національний університет культури і мистецтв,
olexkuro@gmail.com

EUROPEAN CARNIVAL: TRADITIONS AND NOWADAYS

Oleksandr KUROCHKIN,

Kyiv National University of Culture and Arts,
https://orcsd.org/0000-0002-3365-7266

Александр Курочкин. Европейский карнавал: традиции и современность. В статье рассматриваются проблемы функционирования карнавалов в странах Западной Европы. Генетические предки европейского карнавала – античные святой Дионисий и сатурналий, во время которых на земле словно наступал золотой век – царство всеобщего равенства и свободы. Массовым народным праздником с уличными шествиями, играми, театрализованными представлениями в масках карнавал стал уже в средние века благодаря развитию европейских самоуправляющихся городов и становлению класса буржуазии.

Теория карнавала является полем активных научных дискуссий. Критикуя уязвимые стороны карнаваловой концепции Бахтина, представителя международного научного сообщества, признан приоритет раскрытой им компонентной структуры народного площадного смеховой культуры.

Главная идея карнавала – инверсия – изменение возрастного, полового, социального статуса участников праздничного действия. Путь к всестороннему познанию международного фонда карнаваловых форм лежит через изучение его национальных вариантов. Исходя из этого, в разведке прослеживается генезис и историческая трансформация наиболее популярных европейских карнавалов, которые регулярно воспроизводятся в городах: Венеция, Кельн, Бенш, Лондон.

Европейский карнавал – антипод тоталитарного праздника, которому свойственна чрезмерная серьезность, фальшивая патетика, стереотипный набор идеологических лозунгов и клише. Опыт организации карнаваловых развлечений интересный пример демократической праздничной коммуникации, яркий художественно-эстетический феномен, вроде успешной самоорганизации местных территориальных общин.

Ключевые слова: карнавал, Масленица, праздник, традиция, маска, карнавальная инверсия, амбивалентный смех.

Актуальність теми дослідження. Карнавал – життєрадісне дитя від шлюбу західноєвропейської цивілізації та католицизму. Основні центри його традиційної пульсації знаходяться в країнах, де сильний вплив римського первосвященника (Італія, Франція, Іспанія, Німеччина, Бельгія, країни Латинської Америки тощо).

Генетичні предки карнавалу – античні свята діонісій та сатурналий, під час яких на землі немовби наступав золотий вік – царство загальної рівності та свободи. Пани і слуги мінялися місцями, було вдосталь вина та їжі, скасовувалися сексуальні табу й торжествували нестримні веселощі.

Колишнє язичницьке аграрне свято проводів зими та зустрічі весни отримало законну прописку в католицькому церковному календарі, де йому відведено місце загальної загулу перед Великим пасхальним постом. Хоча в народній етимології термін карнавал виводять від латинського “CarneVale” – “прощай м’ясо”, проте більш вірогідно, що він походить від латинського “Carnusnavalis” – “потішна колісниця”, корабель священних процесій. Саме на таких возах-платформах пересувалися у святковому натовпі середньовічні актори, гістріони, блазні-скоморохи, розкидаючи навколо себе непристойні жарти та горох (символ родючості), який пізніше замінили паперові конфеті.

Італійському слову Carnevali французькому Carnaval відповідають німецькі назви Fastnacht Fasching, англійська Bannocksday, чеські й словацькі Masopust, польське – Zapusty, російське – масленица, українське – масляна.

Масовим народним святом з вуличними процесіями, іграми та театральними виставами в масках карнавал став вже в середні віки завдяки розвитку європейських самоуправних міст й становленню класу буржуазії. У містах з їх “повітрям свободи” цехові ремісники й купці вміли

гарно працювати та бучно веселитися.

Європейський карнавал – антипод тоталітарного свята, якому властиві надмірна серйозність, фальшива патетика, стереотипний набір ідеологічних гасел і кліше. Директивно насаджувана в громадській і сімейній побут офіційна система радянських свят і обрядів була насамперед знаряддям політичної пропаганди та агітації, а тому завжди вороже ставилися до різних форм і проявів національної своєрідності та розважально-ігрових компонентів святкового дозвілля.

У стані переходу до демократичного суспільства, в якому знаходиться сучасна Україна, корисно вивчити європейський досвід організації масових свят. Йдеться про механічне перенесення конкретної святкової традиції з одного національного ґрунту на інший, хоча й таке трапляється. Згадаймо, як в нашій країні протягом останніх десятиліть набули популярності такі іноземні святкові бренди як Хеллоуїн, День святого Валентина, Октоберфест та інші. Європейський карнавал цікавий нам як приклад демократичної святкової комунікації з приводу свободи, як яскравий художньо-мистецький феномен, як зразок успішної самоорганізації окремих територіальних громад.

Історіографія дослідження. Теорія карнавалу є полем активних наукових дискусій. Варто розрізнити два основних значення карнавалу – вузьке і широке. За першим стоїть конкретна історична форма масового народного (переважно міського) свята, вмонтованого в релігійний календар, народів які сповідують католицизм.

Широке розуміння карнавалу як універсального обрядово-видовищного і світоглядного феномена, властивого так чи інакше усім без винятку цивілізованим народам світу, ще тільки формується і в багатьох моментах носить попередній, дискусійний характер. Утвердженню

його в сучасному гуманітарному дискурсі істотно сприяла новаторська праця Михайла Бахтіна, присвячена висвітленню народної культури середньовічної Франції. “Карнавал, – писав М. Бахтін, – розкриває для нас древню народно-святкову стихію як відносно краще збережений уламок цього величезного і багатого світу”¹.

Як представник марксистської науки, М.Бахтін змушений був дослухатись до ленінської ідеї про наявність двох класових культур і тому карнавал у нього однозначно виступає “символом і втіленням справді всенародного площадного свята, цілком незалежного від церкви та держави”².

Наступні покоління дослідників вважали головною вадою цієї концепції різке протиставлення офіційного свята церкви та феодальної держави неофіційній народній святковій культурі. Клерикальну концепцію європейського карнавалу детально обґрунтував професор етнології німецького університету м. Фрайбурга Дітц Мозер. Наголошуючи безпосередньо на залежності карнавалу феодальної доби від ідеологічних догматів католицизму, він писав: “Площадні звичаї та ігри Фастнахту повинні були представляти віруючим перед початком посту життя “за власним бажанням”, не за “бажанням Господа”, щоб переконливо сприяти їхній готовності до “повороту”³. Суть цього повороту культуролог бачив в тому, що “пасажири корабля” мають “перейти на корабель святості, церкви”⁴.

З поміркованою критикою Бахтінських ідей, пов’язаних з середньовічним комізмом і карнавалом, виступив цілий ряд російських істориків-медієвістів (А. Гуревич, В. Даркевич, В. Колязін, М. Реутін). Зокрема А. Гуревич, визначав Бахтінський концепт “скоріше міфологією карнавалу і сміхової культури ніж їх дійсною історією”⁵.

Відзначаючи уразливі сторони концепції М.Бахтіна, представники міжнародного наукового співтовариства визнавали його пріоритет у розкритті компонентної структури народної площадної сміхової культури. Серед головних елементів карнавалу: маски й маскарадні костюми, танці, еротична свобода, надмірності в їжі й питті, інверсія й антиповедінка, критика існуючих порядків тощо. Всі ці загальні риси народних святкових веселощів простежуємо і в сучасних формах європейського карнавалу.

Виклад основного матеріалу. Шлях до всебічного пізнання інтернаціонального фонду карнавальних форм лежить через вивчення його національних варіантів.

Італійців – прямих нащадків Давнього Риму – по праву вважають законодавцями карнавальних традицій. Перед тим як настане сумний період посту, темпераментні жителі півдня зручно використовують нагоду, щоб побенкетувати і всмак повеселитися. За народними віруваннями, пісні, танці, жарти, ігри в масках і фривольна поведінка допомагали прогнати зиму і наблизити весну.

З двох тисяч карнавалів, які регулярно відбуваються у великих і малих містах Апеннінського півострова, найбільшою популярністю користується Венеціанський. Він розцвітає кольорами у лютому, коли місто-казка оповите дощами й туманами. Палаци й собори у стилі готики, Ренесансу, бароко відбиті у водах численних каналів,

впродовж десяти днів служать розкішними декораціями грандіозного свята. Щоб узяти в ньому участь, сюди нерідко прибуває близько 100 тисяч гостей із багатьох країн світу.

Цікава історія карнавалу. Його нібито започаткували в XI столітті на згадку про звільнення викрадених далматинськими піратами венеціанських дівчат-наречених. Відтворюючи старовинну легенду, сьогодні перед глядачами постають сім красунь – сім Марій, яких спеціально відбирають на конкурсних засадах. Середньовічний карнавал, судячи з усього, був не лише веселим, але й кровожерним. Аж до XVII століття на площі Святого Марка у присутності дожа собаками цькували дванадцять свиней і одного бика. Наприкінці видовища свиней заколювали, а бикові відрубували голову. Пізніше ці варварські забави були скасовані.

Перша письмова згадка про бучні венеціанські свята, що передували посту, припадає на 1268 рік, коли гульцям у масках заборонили кидатися яйцями з вікон⁶. Це була не остання спроба надати карнавальним звичаям позірної благопристойності.

Карнавальну публіку звичайно розважали численні акробати й фокусники, танцюючі собаки, мавпочки та лялькові вистави. Візитівкою свята і його урочистим початком служив *volodel Turko* (політ турка): вправний акробат видирався канатом на маківку собору Сан-Марко, спускався наниз другим канатом, щоб піднести дожу букет квітів і хвалебний вірш, потім знову видряпувався нагору й благополучно спускався на корабель, який стояв поблизу.

Характерними постатями карнавалу були ворожки. За розповіддю мандрівника XVII ст. Франсуа Міссьона, “у цих віщих ворожок є довга бляшана труба, через котру вони говорять прямо у вухо цікавим, які стоять внизу біля помосту”. На подив Міссьона, священики і монахи особливо часто “раділися з трубою”⁷.

Свого найвищого розквіту венеціанський карнавал досяг у XVIII столітті. Як мухи на мед, з усієї Європи сюди злітали аристократи, багаті, шукаючи пригод (не раз тут бував, до речі, невтомний коханець Джакомо Казанова), щоб насолоджуватись музикою, театром, та іншими, не менш приємними радощами життя. Підкоряючись смакам епохи, карнавал поступово трансформувалася на “галантне свято”, де панує атмосфера грайливого лукавства, брутальних пустощів і амурних витівок. У численних значних місцях, ховаючись під покривом масок, венеціанські патріції й буржуа зраджували своїх дружин – а ті, своєю чергою, також знаходили втіху на стороні. Не піддалися плотським спокусам напередодні посту, коли навіть церква дивилася на ці гріхи крізь пальці, було чистісіньким глупством. Звичайно, і тоді траплялися ревнівці чоловіки та уражені суперники. Конфлікти залагоджувалися легко за допомогою шпаги на дуелях: навіть смерть під час карнавалу вважалася почесною.

Венеціанський карнавал втратив свою привабливість і занепав після того, як італійські землі загарбала Австро-Угорська монархія. Волелюбні громадяни колишньої “володарки морів” не вважали можливим бучно веселитися в умовах чужоземної окупації. Американський консул у Венеції з 1861 р. так схарактеризував вбогу пародію

¹ Bakhtyn M. *Tvorchestvo Fransua Rable y narodnaia kultura srednevekovia y Renessansa* [Creativity of Francois Rabelais and folk culture of the Middle Ages and Renaissance.], Moskva, Khudozhestvennaia lyteratura, 1990, P. 241 [in Ukrainian].

² Ibidem, P. 244.

³ Moser D.R. *Brauch und Feste im christlichen Jahreslauf*, Graz, Wien, Köln, 1993, P. 143 [in German].

⁴ Ibidem, P. 148.

⁵ Hurevych A.Ia. *Problemy srednevekovoi narodnoi kultury* [Problems of medieval folk culture], Moskva, 1981, P. 272 [in Russian].

⁶ Harret Martyn. *Venetsyia. Ystoryia horoda* [Venice. History of the city], Moskva, SPb, 2007, P. 270 [in Russian].

⁷ Ibidem, P. 271.

колишнього свята: "...група жебраків, які начепили маски, роги і жіночу одягу. У такому вигляді жаклива процесія чвалає від крамниці до крамниці, гнусавлячи блазнівські пісні й збираючи у крамарів данину"⁸.

По-справжньому відродити карнавал вдалося лише 1980 року завдяки зусиллям театрального режисера з Рима Мауріціо Скапарро. Спочатку його реконструювали з метою залучити туристів у міжсезонний період, але вже скоро свято переросло місцеві масштаби й перетворилося на одну з найбільш яскравих подій у культурному житті всієї планети. В наш час Венеціанський карнавал – це і модна тусовка представників богеми, і місце зустрічі романтичних закоханих, і туристична Мекка, і екзотичне дозвілля заможних людей... і, одночасно, феєричний спектакль, що відбувається просто неба й у розкішних патриціанських виллах.

Прологом свята служить символічна церемонія, що повторюється з року в рік, як колись "політ турка"; із дзвіниці собору Сан-Марко злітає прив'язана тонкою ниткою паперова голубка – Коломбіна. У повітрі вона вибухає, обсипаючи багатотисячний натовп на площі барвистим дощем із конфеті. Після цього починається багатоденний карнавал – "хеппенінг", який складається з багатьох акцій, що відбуваються на центральній площі міста Сан-Марко і на камп'єллах (типово венеціанських маленьких площах): концертів, театральних вистав, танців, процесій, конкурсів, ігор, феєрверків тощо. Артисти і більшість глядачів – у масках і карнавальних костюмах. Їх тисячі: різні типажі, назви, манери. Лише досвідчене око спеціаліста здатне розпізнати серед них певні історичні нашарування й стилі.

Карнавальні маски живуть за законами людських пристрастей. Ось характерні образи славнозвісної італійської "комедії дельарте": вже кілька століть поспіль неначебно наївний простак Арлекін виходить переможцем з усіх життєвих ситуацій; Панталоне – карикатурний тип венеціанського купця, символ скупого дурня; розпусний і потворний Пульчинелла – близький родич французького Полішенеля й російського Петрушки; П'єро, який втілює засліпленого пристрастю чи то чоловіка, чи то коханця, котрого спритно обманує чарівна і легковажна Коломбіна.

До давніх венеціанських личин належить знаменита "Бауга" – таємнича біла півмаска, нерідко облямована чорною бородою. Тому, хто її носив, вона надавала страхітливому вигляду, тому її любили мафіозі XVII-XVIII століть. Дуже виразний і образ Чумного лікаря – фантастичної фігури у чорному плащі й масці з довгим "дзьобом". За легендою, в таких масках обходили зачумлені квартали середньовічних лікарів; суміш трав, покладена до "дзьоба", захищала їх від зараження. Для карнавальних фліртів і любовних інтрижок часто використовувалися маски "Маттачино" і "Моретто", що закривали повністю обличчя, залишаючи лише вузькі щілини для очей.

З історичними масками легко переплутати фантастичні, створені сучасними художниками й модельєрами. Популярністю користуються маски диснейських персонажів і героїв дитячих мультфільмів. У місцевих салонах і магазинах їх безліч і на всі смаки.

Добре відчуті радість карнавальних перетворень, загубившись у веселому натовпі на площах давнього міста.

Але найвишуканіше видовище – бали маскаради, що відбуваються в аристократичних палацах. Популярних осіб

сюди запрошують, а звичайним людям доводиться купувати квиток, вартість якого – близько 300 доларів. У старовинних інтер'єрах палаців, де влаштовують бали для ексклюзивної публіки, годиться бути у відповідних історичних костюмах. Їх можна узяти напрокат, заплативши 50-100 доларів, або замовити заздалегідь у спеціальних майстернях. Подейкують, що ціна цих виробів не буває менше ніж 10 тисяч доларів, але охочих зробити собі такий подарунок завжди вистачає.

Сучасний венеціанський карнавал все більше орієнтується на комерцію й широке залучення туристів. Щоб приваблювати публіку організатори кожного року вигадують різноманітні рекламні трюки й провокації. Зокрема, офіційний плакат карнавалу 1988 року зображував велетенську вульву і стилізовані жіночі груди, як недвозначний заклик до еротичних пригод.

З меншим розмахом, але також весело прощаються з зимою у невеликих містах і містечках Італії. Головний епізод цього свята – традиційна "кривава" битва між товстуном Карнавалом і худокостою бабою Кваризимою, яка уособлює сорокаденний Великий піст перед Великоднем. Ці ролі виконують ряджені актори або ляльки. Кваризима завжди перемагає, а Карнавал спалюють або топлять у річці. Ця смерть не страшна, тому що італійці знають: карнавал з усіма його радощами обов'язково повернеться наступного року.

Німеччина. Не раз згадуваний у середньовічних німецьких джерелах масляничний карнавал або Fasching вже у XIX ст., за словами історика М. Реутіна, "перетворився в одну з форм міського дозвілля, тому він цілком сумісний якщо не в етичному, то принаймні в психологічному відношенні – з католицизмом і церковною доктриною"⁹.

Найміцнішою цитаделлю німецького карнавалу по праву вважають прирейнські міста: Кельн, Дюссельдорф, Майнц, Бонн. Місцеві жителі як встановили дослідники, віддані цій "тріховній" традиції вже впродовж восьми століть. За визначенням Йогана Вольфгана фон Гете: "Карнавал це свято, яке не дають народу, а таке що належить самому народу"¹⁰.

Організацією карнавалів у добропорядній Німеччині займаються спеціальні товариства, члени яких, згідно з регламентом, мають свої парадні костюми, особливі знаки розрізнення та нагороди. Перше таке товариство було засноване у Кельні ще 1832 року. Сьогодні у місті діє вже більше сотні карнавальних товариств або комітетів. Члени цих громадських об'єднань хизуються неповторними головними уборами, за якими легко впізнають одне одного. Засідання карнавальних стратегів, як правило, відбуваються у залах клубів і ресторанів, за столами, уставленими вином і пивом. Зазвичай, вони розпочинаються об 11-й годині, 11-и хвилин, 11 числа, 11 місяця, тобто 11 листопада, в день святого Мартіна. До речі, у німців 11 – "блазнівське" число, тоді як у нас воно означає пересування пішки (на двох ногах). На засіданнях товариств обирають карнавальне начальство: короля або принца карнавалу, а крім того, принцесу, колегію дурнів і ораторів.

"П'ята пора року", як називають німці карнавал, настає за шість днів до Великоднього посту, коли жителі міста під залпи потішної артилерії, що стріляє карамеллю і конфеті, захоплюють ратушу, виганяють бургомистра з усім його чиновницьким почтом і беруть владу до своїх рук,

⁸ Harret Martyn. Venetsiya. Ystoriya horoda [Venice. History of the city], Moskva, SPb, 2007, P. 273 [in Russian].

⁹ Reutyn M.Iu. Narodnaia kultura Hermanyu [Folk culture of Germany], Moskva, 1996, P. 114 [in Russian].

¹⁰ Oelser W. Karneval – Wiegehtdas ? Köln, 2007, P. 17 [in German].

перевертаючи ustalені порядки догори дригом. Від цієї миті дозволені всілякі дурниці й витівки. Солідні бюргери та батьки сімейств перетворюються на хлопчиків-шибеників, відчайдушних ловеласів і безпросипних п'яниць. Залишатися тверезим і розсудливим у цьому товаристві – рівнозначно самогубству. Розперізуються і педантичні німецькі жінки. Забувши свої традиційні “три К” – Kirche, Kuche, Kinder (церкву, кухню, дітей), вони буквально полюють за представниками сильної статі, щоб, користуючись карнавальним привілеєм, відрізати у них краватку чи отримати кілька марок (а тепер вже – євро) на поштування. Найзадерикватіші фрау потім хизуються маскарадними спідничками з обрізків чоловічих краваток.

Кульмінація карнавалу припадає на неділю, понеділок і вівторок перед “попільною серединою”. У Кельні та деяких інших містах особливо відзначається “трояндовий понеділок” (Rosenmontag). Саме цього дня містом проходить грандіозна процесія пишно декорованих машин, платформ, возів у вигляді символічних корабликів, груп ряджених пішоходів і вершників.

Святкову ходу можна спостерігати майже в кожному куточку міста – такий звивистий її шлях. Але особливе скупчення публіки – в центрі, біля 174-метрової громади Кельнського собору. Карнавальний парад, як і все у німців, розгортається за строго визначеним сценарієм – і є, по суті, багатоактним рухомим спектаклем. Кожна колона, кожна платформа розкриває певну тему. Згідно з ритуалом, процесію танцюристів очолює Арлекін, за ним ідуть одягнені в колоритні костюми “святі слуги та служниці” – колись їх зображували 11 молодих шлюбних пар, що мали добру репутацію і яким місто забезпечувало благодійне придане.

Серед обов'язкових масок кельнського карнавалу – знаменита алегорична трійця: принц, селянин і непорочна дівка. Роль незайманой завжди виконує чоловік. Селянин, який помахує туди-сюди молотильним ціпом, символізує стійкість і бойовий дух “старого імперського міста Кельна”, а принц – не лише блискучий герой-лицар, але й синонім Масляної – азартний гульвіса і баболуб. Поруч із цими історичними фігурами часто можна бачити ряджених у костюмах клоунів, що складаються з сотень, а то й тисяч окремих клаптиків матерії, з'єднаних в одне ціле майстерними швами. Ця плямистість колись мала уособлювати гріховність людської природи.

Від сили-силенної масок рябіє в очах. Чим безглуздіший карнавальний костюм – тим більший успіх. Зустрічаються дуже дорогі карнавальні костюми, що відтворюють у деталях ношу всіх епох і народів, а трапляються строї-експромти, “зліплені”, як кажуть, нашвидкуруч. Кожний виявляє себе як хоче – і ніхто нікому не заважає.

Спливає година, друга, третя, а ходи немає кінця. Нові оркестри, нові герої, нові театралізовані сценки й розіграші. Натовп підхоплює знайомі мелодії, і все місто являє собою різноголосий, але дуже натхненний хор. Спектакль приносить задоволення і глядачам, і артистам. Останні, на радість дітей, щедро розкидають цукерки, шоколад, печиво і квіти. Підраховано, наприклад, що під час традиційної ходи в “трояндовий понеділок” 2001 року карнавальні колективи

Кельну пожбурили в натовп 300000 букетів квітів, 220000 коробок цукерок, 70000 плиток шоколаду і (лише вдумайтесь) 140 тонн цукерок розсіпом. Прикметно, що все подарункове багатство купується за гроші учасників карнавалу і розкидається просто так, заради взаємного задоволення. Ось тобі й скупі німці!

Лише під вечір натовпи ряджених з вулиць і площ розтікаються по численних ресторанах, кафе і кнайпах, що заздалегідь “бронюються” для проведення карнавальних балів. Члени блазнівських комітетів і корпорацій із почуттям виконаного обов'язку обгризають величезну кількість свинячих ніжок, поглинають гори лопаток, з'їдають тони кислої капусти, запиваючи все це морем пива. Мимоволі здається, що учасники цих бучних бенкетів намагаються відтворити сцени “гастрономічних подвигів” велетня Пантагрюеля з відомого гротескового роману XVI ст. Франсуа Рабле.

На відміну від інших країн, де живуть традиції карнавалу, рейнський карнавал дуже рано набув політичного забарвлення і перетворився на своєрідну платформу змагань політичних партій. Засвітитися з влучним тостом чи дотепним спічем під час масляничного застілля – чудовий шанс запропонувати себе у депутати місцевого ландтагу. Тому заздалегідь готуються гумористичні промови, замовляються злободенні куплети, пісні та епіграми. За старою кельнською традицією, оратори озвучують їх у спеціальних діжках-бютах, у яких колись місцеві прачки полоскали брудну білизну. Натяк цілком прозорий: політика, як відомо, справа надзвичайно брудна.

До кельнського карнавалу подібні й інші німецькі карнавали. Чим більше місто, тим помпезніше свято. Процесії у маленьких містах не такі грандіозні, тут скромніші костюми й менші оркестри, але атмосфера загального безумства і радості – та сама. Цікаво, що німецький карнавал свого часу справив велике враження на майбутнього “вождя світового пролетаріату” В.І. Леніна. У листі до матері з Мюнхена він писав 20/7/ лютого 1901 року: “Днями скінчився тут карнавал. Я перший раз бачив останній день карнавалу за кордоном – процесія ряджених на вулиці. Загальні пустощі, хмари конфеті, яке кидають в обличчя, паперові змійки тощо. Вміють тут публічно на вулиці веселитися”¹¹.

Свої неповторні прикмети мають масляничні карнавали у невеликих південнонімецьких містах – у Юберлінгені, Констанці та інших на Боденському озері. На свята тут заведено виконувати старовинні народні танці, такі, зокрема, як танці з мечами. Право виконувати ці танці, як вважають самі юберлінгці, було надане їм кайзером за особливі заслуги у війнах. Танцюристи зазвичай проходять під схрещеними мечами і переплигують через мечі. Виконуються на карнавалі й середньовічні танці ремісників з обручами (танці бондарів), ковалів, м'ясників та інших¹².

Бельгія. Тісний зв'язок карнавалу з католицизмом простежуємо у бельгійському (валлонському) місті Бенші (провінція Ено), де є власний музей масок. Згідно з легендою, карнавал справляли в Бенші ще 1594 р., але найдавніша згадка про цю подію в архівах міста датується 1795 роком¹³.

Цікаво, що місцеве карнавальне товариство виробило

¹¹ Fylymonova T.D. “Nemtsy” [The Germans] *Kalendarnye oby chay y obriady v stranakh zarubezhnoi Evropy. Vesennye prazhnyky* [Calendar customs and ceremonies in the countries of foreign Europe. Spring Holidays], Moskva, 1977, P. 145 [in Russian].

¹² Ibidem, P. 145.

¹³ Reshyna M.Y. “Narody Belhy y Nyderlandov” [Nations of Belgium and the Netherlands], *Kalendarnye oby chay y obriady v stranakh zarubezhnoi Evropy. Vesennye prazhnyky* [Calendar customs and ceremonies in the countries of foreign Europe. Spring Holidays], Moskva, 1977, P. 71 [in Russian].

статут про збереження фольклору й правила проведення масляничного свята, де все регламентовано. За цим статутом у Бенші домінує одна карнавальна маска – образ Жилія (gill – блазень, клоун). Його костюм був уніфікований і став традиційним. Звичайно костюм цей горохового кольору, орнаментований чорними і червоними левами; на поясі у кожного Жилія дзвіночки, а на ногах важкі дерев'яні черевики – сабо. Характерний атрибут спорядження карнаваліста – горб, набитий соломомою, прикритий мереживним коміром, закріпленим на грудях білим бантом¹⁴. Однотипні й маски на обличчі Жилів. Вони мають характерні бакенбарди і довгі вуса за еталоном моди часів французького імператора Наполеона III. Існує гіпотеза, що сучасна маска – образ Жилія замінила більш давній костюм класичного Арлекіна з італійської комедії дель-арте.

Лише в Бенші можна побачити як карнавальний персонаж протягом одного дня проходить різні вікові стадії: Жиль починає ранок юнаком, вдень досягає найбільшого розвитку, а увечері старіє. Таким чином маски наочно демонструють швидкоплинність людського буття.

Карнавальне дійство у Бенші, де протягом трьох днів публіку розважають близько тисячі елегантних Жилів, приваблює багатьох туристів. Місцева громада виступає гарантом додержання канону й естетичної довершеності традиційних масок.

З традиційними карнавалами, що мають глибоку традицію, сьогодні конкурують нові, вже не прив'язані до церковного календаря. Найвідоміший серед них музичний карнавал, який влітку відбувається у престижному лондонському передмісті Ноттінген-Хілл. Це найбільша “тусовка” Старого Світу, що збирає до двох мільйонів гостей.

Своїм народженням карнавал зобов'язаний чорношкірим вихідцям з колишніх колоніальних територій Великобританії. Чималу групу серед них склали мігранти з колишньої Вест-Індії та островів Карибського моря.

Все починалося спонтанно з ностальгічного бажання кількох карибських емігрантів потанцювати на вулиці під мелодії далекої батьківщини. Як музичний супровід використовувалися так звані “сталеві барабани”, а насправді каструлі, баки і банки, по яких зручно відбивати дерев'яними паличками запальні латиноамериканські та афроамериканські ритми. Так формувався музичний напрям Calipsomusik, без якого не обходиться тепер жодне карнавальне дійство.

Кожен, хто потрапляє у коловорот ноттінгенхільського свята, має бути готовим до того, що темпераментні латиноамериканці й африканці в ексцентричному вбранні насильно затягнуть у свої еротично-шаманські танці, після чого ваш одяг буде нагадувати плямистий комбінезон маляра. Але карнавал можна спостерігати і збоку, сидячи в одному з численних ресторанів і пабів на відкритій терасі. Космополітична джазова какофонія чудово сполучається з величезним вибором страв і напоїв, що презентують кухню багатьох народів світу.

Висновки. Карнавал нашого часу – явище складне і неоднозначне. За цим загальним поняттям криється великий ряд місцевих свят різного походження, але таких, що мають деякі спільні риси народних святкових веселощів. Позбавившись релігійної опіки, карнавал став важливим індикатором демократичного суспільства, де організаторами свята не виступають ні держава, ні церква, а самодіяльні

творчі об'єднання самих громадян.

Розглянуті у нашій розвідці карнавали, здобувши славу традиційних, міцно увійшли в святковий календар Західної Європи. Сучасний карнавал яскраво демонструє прагнення людей бути не лише споживачами естетичної продукції, а й суб'єктами творчого процесу і переживання. Це свято покликане розважати й зближувати людей всієї Землі, даруючи їм миттєвості щастя і відпочинку.

Карнавальний рух переживає справжній бум¹⁵. Його осередки з'являються сьогодні в таких некарнавальних країнах як Великобританія, Японія, Фінляндія, Польща, Болгарія тощо. Ідея організації спеціалізованих фестивалів карнавального мистецтва нині знаходить позитивний відгук і в країнах Східної Європи. Сприятливі умови для розвитку й популяризації карнавальної культури на вітчизняному ґрунті мають західні області України, де ще побутують живі вогнища святкового рядження і маскування, пов'язані з різдвяним вертепом і традиційними новорічними обходами типу “Меланка” або “Маланка”¹⁶.

Kurochkin Oleksandr. European Carnival: traditions and nowadays. The problems of functioning of carnival traditions in the countries of Western Europe are examined in the given article. The ancient holidays of Dionysius and Saturnalia are the genetic ancestors, these were the periods when golden age seemed to be approaching the earth – the kingdom of universal equality and freedom. The carnival became a mass folk holiday with street processions, games, and theatrical performances in masks in the Middle Ages due to the development of European self-governing cities and the formation of the bourgeois class.

Carnival theory is a field of active scientific discussion. While criticizing the vulnerable aspects of the carnival concept of M. Bakhtin, a representative of the international scientific community, they recognize the priority of the component structure of the public square laughter culture revealed by him. Inversion is the main idea of carnival illustrates change of the age, gender, social status of the participants of the festive event.

One might receive a comprehensive knowledge of the international fund of carnival forms while analyzing its national variants. Taking this into account, the researcher might reveal the genesis and historical transformation of the most popular European carnivals, which are regularly performed in such cities as Venice, Cologne, Bensch, London.

The European Carnival is the antithesis of a totalitarian holiday, which is characterized by excessive seriousness, false pathos, a stereotypical set of ideological slogans and clichés. The experience of organizing carnival entertainment is interesting as an example of democratic festive communication, a bright artistic and aesthetic phenomenon, an example of successful self-organization of local communities.

Key words: carnival, Shrovetide, holiday, tradition, mask, carnival inversion, ambivalent laughter.

Курочкін Олександр – д. істор. н., проф. Київського національного університету культури і мистецтва. Автор понад 200 наукових публікацій, з них 5 монографій. Коло наукових зацікавлень: історія календарної та сімейної звичаєвості, міфологія і демонологія, маскознавство, процеси етнічної ідентифікації, карнавально-святкова культура українців та інших європейських народів.

Kurochkin Oleksander – doctor of historical sciences, professor of Kyiv National University of Culture and Arts. Author of over 200 scientific publications, including 5 monographs. Scientific interests: history calendar and family traditions, mythology and demonology, processes of ethnic identity, culture festive carnival Ukrainian and other European nations.

Received: 12.05.2021

Advance Access Published: June, 2021

© O. Kurochkin, 2021

¹⁴ Ibidem, P. 72.

¹⁵ Йдеться про часи до коронавірусної епідемії

¹⁶ Kurochkin O. Sviatkovyi rik ukrainsiv vid davnyuny do suchasnosti [Holiday year of Ukrainians from antiquity to the present], Bila Tserkva, 2014.